

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

NR. 4 2012

INNEHÅLL

LEDAREN	2
JUL PÅ 50-TALET	3
KYRKSTALLAR I NORA	5
JULEN I ÖSTANSJÖ	7
NÄR MOSTER HILDA VAR BARN	8
JULEN HOS MALMBERGS I WÄIJA	10
EN JULHELG FÖR 100 ÅR SEDAN	12
EN LÄXA FÖR LIVET	14

ÖDBERGSKA GÅRDEN ÅRETS MÖTESPLATS	15
JULVISA I FINNMARKEN	15
DEN GAMLA BILDEN	16
FLER PELLE MOLIN-BREV	17
HUSEN BERÄTTAR	18
HÖSTMÖTE I SOLLEFTEÅ	20
BRA JOBBAT! LERBRÅKAN I HELGUM	21
OM JULTIDNINGAR INTE FANNS	22

Ledaren

Vilken kulturplan!

Den senaste tiden har ett nytt begrepp lanserats i debatten – det civila samhället. Vi inom hembygdsrörelsen har förstått att det är där vi hör hemma.

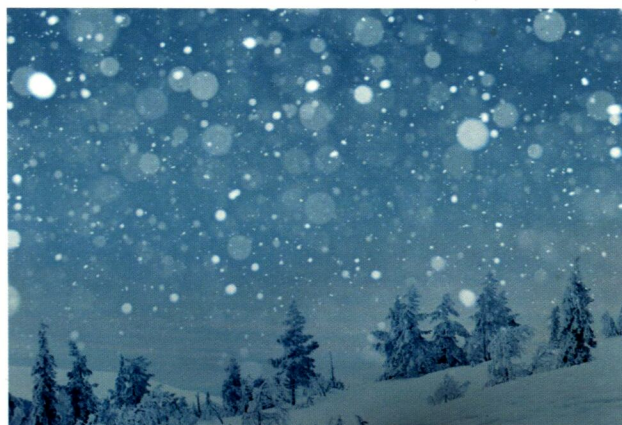
Vi har också förstått, att det civila samhället, som omfattar folkrörelser och föreningsliv förväntas spela en allt större roll framöver. Det var därför med viss förväntan vi tog del av den kulturplan för Västernorrland som lanserades i somras och som vi hade remiss-svarat på.

Döm om vår förvåning, när vi upptäckte att vi inte fanns med i skriften. Visserligen poängterades det civila samhällets betydelse men om de 15 000 medlemmarna i våra föreningar i Medelpad och Ångermanland fanns inget. Om alla de som arbetar med att föra det lokala kulturarvet vidare – tystnad.

Nu är det ju inte så att vi jobbar på för att få bli omnämnda i en kulturplan. Våra uppdragsgivare är folket i bygden där vi verkar. Vårt mål är att föra en viktig lokal historia vidare till våra barn och barnbarn och vi tycker det är så viktigt att vi är beredda att lägga ner arbete på att underhålla byggnader, vårda föremål, berätta historier från bygden och bjuda in till midsommarfirande och hembygdsfester.

Men ändå – lite erkänsla skulle inte skada.

I det här numret lyfter vi in historier som inte riktigt passat in tidigare, flera med julanknytning. Vi hoppas de kan bli en intressant och spännande julläsning. Nästa nummer ska ha sin tyngdpunkt i Medelpad och kunna ge läsning för ombud och övriga gäster som kommer till riksstämman 24-26 maj i Medelpad och Sundsvall.

Till slut en kort dikt så här i vintertid. Den är skriven av Fujiwara No Sadaie som levde i Japan 1162-1241.

SNÖ

*Nere i dalen
är våren så långt borta.
Ensamma slingra
över den glittrande snön
en vedhuggares fotspår.*

Göte Nordmar
ordförande
Ångermanlands
hembygdsförbund

Margareta Johansson
ordförande
Medelpads
hembygdsförbund

**Vi önskar alla våra läsare
God Jul & Gott Nytt År!**

Jul på 50-talet

När julen nalkades kom det erbjudande om jultidningsförsäljning. Min bror Lars hade sålt tidigare, och nu blev det min tur. Ju mer man sålde desto mera pengar tjänade man. Så jag gick till så många hus som jag tordes, ända från Bergssvedja och in på Station (samhället) och fick sälja rätt bra. Pengarna som jag tjänade kunde jag köpa julklappar för, och även spara en del. För sparpengarna kunde jag skicka efter kläder från olika priskuranter, till exempel Oskar Åhrén, Åhlén & Holm och Viskadals kataloger. Konsum på Station hade på den tiden en extra lokal, "Gammkonsum", med en mängd olika saker som julsaker, prydnadssaker och mycket annat som kunde bli lämpliga julklappar för en billig penning.

Det började med skyltsöndag. Vi hade inte sett

skymten av tomtar, julsaker eller någon som helst julreklam före skyltsöndagen. Och den dagen var alla skyltfönster täckta med brunpapper hela dagen till mörkningen. Vi som bodde i Mosjö, tre km till Station hade flera affärer att titta i innan vi kom till Station där det verkliga eldoradot var. Först var det Iskes affär, sedermera Handelsbolaget vid korsningen till Bredbyn, sedan Emil Wallins affär på Vallen, därefter Tjärnströms affär strax före Stationskogen och efter skogen var man framme.

Hela december hade mamma förutom allt annat arbete fullt opp med olika julförberedelser. Grisen skulle slaktas, skinkan tas om hand och ligga i saltlake. Blodet från grisen togs till vara för blodbrödsbakning. Lutfisken skulle ligga i lut en viss tid. Det skulle bak-

Hembygden
i Medelpad & Ångermanland

Redaktör och ansvarig utgivare:
Anders Sällvin
Tel. 070-66 21 500 / 060-421 08
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.
Prenumeration 100,-/år, insättes på BG 5491-5806. Ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.
Lösnummer 30,- kan beställas av
Anders Sällvin: 070-66 21 500 / 060-421 08

Redaktionskommitté
Ann Renström
ann.renstrom@telia.com
Tel. 0612-214 16
Sunnanåker 301, 873 92 Bollstabruk

Margareta Johansson
margareta@vaxfoto.se
Tel. 060-931 11
Östlönning 120, 860 40 Indal

Laila Söderström
laila.soderstrom@telia.com
Tel. 0613-331 15
Skallsta 504, 872 98 Noraström

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 060-421 08
Åstön 765, 860 35 Söråker

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Accidens, Sundsvall.

Besök våra hemsidor
www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Kommande nummer
Manusstopp nr 1, 2013: 11 februari
Tema nr 1, 2013: Skogen och Medelpad
Tema nr 2, 2013: Industrihistoria

Omslagsbild: Leif Hiller
Julskyltning i Bollstabruk.
Foto: Polyfoto, Kramfors

as tunnbröd och "pickekaker" (halvtjockkakor) och ett särskilt jultunnbröd som innehöll mera vetemjöl och kryddor. Jättegott! Brödet förvarades på vinden på ett stort flak som hängde ner från taket. Julbrödet gömde mamma under "vardagstunnbrödet", annars hade det nog inte varit kvar till jul. Kalvsylta och grisfötter skulle tillagas. Och så förstäss vitosten och blanna och fatosten som man kunde ha på smörgåsen. Och sen alla dessa goda kakor, som mamma bakade. Man fattade inte när hon hann med det.

En tradition som mamma införde var, att i stället för vanlig gröt- eller vällingfrukost på julaftonsmorgon/dopparedan fick vi kakao (mjölkchoklad) och smakprov av alla julkakorna. Det var ökensand, syltkakor, havrekakor, potatismjölskakor, bondkakor, finska pinnar, mandelmusslor och så flottyrbullar/munkar doppade i socker. Det var en mycket uppskattad början på julaftonen.

Dessutom hade mamma varit uppe på natten, fennissat köksgolvet och lagt på rena fina trasmattor. O, vad det luktade gott!

Utomhus skulle det också göras julfint. Morfar hade gjort nya kvastar av björkris. Och så skulle det vara nytt granris vid bron (darje).

Det var viktigt, att inte julgranen skulle tas in och kläs förrän på julafton. Levande ljus skulle det vara. Så inte var det ofta ljusen tändes. För man var ju rädd för elden.

Julmiddan åt vi på eftermiddan vid fyratiden. Till efterrätt lagade mamma sagosoppa, blandad frukt, russin och sagogryn. Himmelskt gott tyckte vi.

Och mamma hon gick mellan spisen och matbordet och fyllde på mat, men när satt hon? Vi hade bestäm-

da platser. Så här satt vi, pappa ensam på ena långsidan, jag, Ingrid och John på kökssoffan på kortsidan, på andra långsidan övriga syskon.

Innan tomten kom skulle vi diska och göra klart i lagårn. När allt var klart kom mamma och morfar och satte sig i köket (stort kök på den tiden) och så väntade vi tillsammans på tomten, som var morbror Nicke. En sån fantastisk tomte vi hade. Han kom från Stockholm och hade en tomteutstyrelse som var makalös. Länge trodde jag, att tomten bodde under stora stenen, som var mitt emot morfars uthus. Morbror Nicke var ungarl och gav oss så otroligt fina julklappar.

En jul minns jag särskilt, när jag fick en liten symaskin som man kunde sy på, Ingrid fick en ko av gummi som man kunde låtsasmjölka, John fick en ångmaskin. Mamma uppmuntrade läsning och gav mig nästan varje jul en bok, till exempel "Flickornas julbok". Ibland kunde det hända, att det senare på julafton dunsade till på bron och snabbt öppnades köksdörren och en julklapp kastades in. Då var det inte meningen att givaren skulle ge sig till känna.

Efter lutfisken och julgröten, ungefär klockan nio var det sängdags. Det gällde att vara vaken och pigg tidigt på juldagens morgon för att ta sig till julottan. Juldagen var en lugn dag, då man beundrade varandras julklappar. Jag brukade spara en del av det fina julpappret, klippa ur tomtar m.m. och klistra på kartong till pussel. Annars var det olika spel som till exempel Svarte Petter, Löjligen familjen och Kinaschack vi roade oss med.

Text och foto Svea Larsson, Bollstabruk Uppvuxen i Mosjö, Skorped

Kyrkstallar i Nora

En gammal grånad bild från början på 1900-talet visar hur torparen Jonas Estman och hans hustru Ida Lovisa Johansson är på väg i rissla till Nora kyrka. Från Klockestrand, där Estman bodde, till kyrkvallen i Nora är det 15 kilometer.

Jonas och Ida Lovisa Estman i rissla.

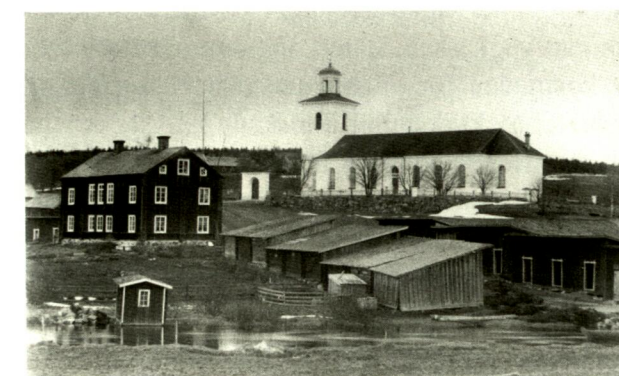
De flesta av Noras byar har haft kyrkstallar på kyrkvallen i Nora. Hästen hade förr en oerhört stor betydelse i det gamla bondesamhället. Hästen var dragare i åkerbruket och i skogsarbetet. Den var också nödvändig för transporter av mjölk, smör, kött o.d. till kunder och marknader. Spannmål skulle köras till kvarnen. Inte minst viktig var hästen för persontransporter till ting, sockenstämma, affärer, släkten och inte minst till kyrkan.

Behovet av en skyddad plats för att ställa in hästen vid kyrkobesöken uppstod tidigt. På en karta från 1701 över kyrkoområdet i Nora finns kyrkstallar inritade strax intill sockenstugan, klockstapeln och kyrkan. Eftersom Nora kyrka byggdes i början på 1200-talet så borde kyrkstal-

lar ha funnits långt före 1700-talet. Det finns inte så många historiska källor om kyrkstallar eftersom de uppfördes och ägdes av enskilda bönder eller högre statstjänstemän. De flesta skriftliga uppgifter om kyrkstallar kan hämtas ur sockenstämmans och kyrkostämmans protokoll. Ibland förekommer också noteringar i biskoparnas visitationsresor.

På 1870-talet var frågan om kyrkstallar i Nora ett stort ärende med åtföljande stridigheter. I kyrkostämmans protokoll står "en hop av 64 kyrkstallar som i det mest oordnade skick äro uppförda på Vallen". Varje stall hade fyra spiltor. Sålunda kunde upp till 256 hästar få plats i kyrkstallarna. Stallarna var uppförda på prästbordets, kyrkans, mark. Eftersom varje by byggde sin stall blev placeringarna lite hur som helst. Man hade problem med utrymme för uppställningar av vagnar och slädar. Därför krävde sockenmännen i kyrkostämman att stallarna skulle ordnas i längor där stallarna ställdes tätt intill varandra och med samma takhöjd. Stallraden skulle ligga på ena sidan av vägen för att ge plats åt åkdon på andra sidan vägen. Efter överklagningar av kyrkostämmans beslut verkställdes på 1880-talet beslutet att ordna kyrkstallarna i längor efter landsvägen.

1850 var biskopen på visitation i Nora. Redan då påtalade biskopen att det inte var bra att kyrkstallarna var spridda lite här och var på kyrkback-

Nora kyrka. Gamla folkskolan från 1847. Kyrkstallar på båda sidor om vägen mot Östbygden. I förgrunden till höger träbron över Sundet. Foto från 1890-tal.

Ångermanlands hembygdsförbunds jubileums- och minnesfond

Jubileums- och minnesfonden syftar till att belöna personer eller grupper som gjort berömvärda insatser för hembygdsrörelsen och dess grundtanke.

Gåvor till fonden kan med fördel skänkas av enskilda eller föreningar för att t.ex. gratulera någon på födelsedagen, fira ett jubileum eller hedra minnet av en bortgångnen.

Bankgiro: 687-6163

V.v. ange avsändare samt namn och adress på den som skall hedras. Denne får ett gratulations- eller minneskort från förbundet.

en. Stallarna borde ligga på mindre tjänlig mark och stå tätt intill varandra.

På kyrkostämman 1906, dvs. drygt 25 år sedan förra organisationen av kyrkstallarna, återkom klagomålen om ”dessa många vanprydliga små stallar”. Stämman uppdrog åt en kommitté att överse stallarnas snygghet och ordning. Stallägarna uppmanades att brädfodra och måla stallarna samt sätta lås på dörrarna.

Det dröjde ända till 1928 innan kyrkostämman fick fram en ny utredning om kyrkstallarna. Man gjorde detta år en inventering och fann att det fanns 46 stallar med sammanlagt 184 spiltor. 12 stallar var i bristfälligt skick och måste avlägsnas eller repareras. En ordningsstadga antogs där kyrkorådet gavs befogenhet att sälja vanvårdade stallar genom auktion om inte ägarna själv reparerade eller bortförde stallarna.

I slutet på 1920-talet började en del stallägare att sälja eller riva bort sina kyrkstallar. Kraven på underhållet av stallarna och de minskade behoven gjorde kyrkstallarna umbärliga. På Landsarkivet finns en handskreven förteckning över samtliga stallägare från år 1933. Kyrkostämman ville riva alla stallar för att i likhet med Bjärträ och Skog, bygga en ny s.k. storstall. År 1938 bestämde kyrkostämman att bygga en mindre storstall med plats för 18 hästar.

På 1920-talet smyger den nya tiden in med automobilar. Redan kring 1930 fanns det ett dussin taxibilar i Nora. Vägarna började förbättras och särskilt vinterväghunderhållet blev bättre, bl.a. genom att vägkassan, staten, tog över mer och mer av kostnaden för vägbyggen och väghunderhåll. Behovet av kyrkstallar minskade kraftigt och på något årtionde revs de flesta kyrkstallar. I mitten på 1940-talet var praktiskt taget alla stallar borta utom den nya storstallen. Den kom mest att användas av Bölesta byamän som på 1940-talet behövde ställa in hästar vid sina transporter av mjölk från Bölesta och fram till Vallen.

År 1951 kom det definitiva slutet för kyrkstallar i Nora. Då övertog Nora brandstyrelse storstallen som brandstation. Numera är storstallen verkstad och förråd för Nora församling.

Storstallen från 1938 för 18 hästar blev 1951 brandbilsgarage. Observera att sirenen på taket ännu finns kvar. Foto 2012 Elin Ericson.

Oron för kyrkstallarnas kulturvärde behandlades av den kommitté som på uppdrag av kyrkostämman utredde stallarna år 1928. De säger i sitt yttrande:

”För övrigt böra de gamla stallarne bibehållas på grund av att de representera en gammal kultur, som vi inte kunna röja ur vägen eller ersätta med moderna institutioner. Kyrkstallarna böra sålunda få stå kvar, men de böra samtidigt vårdas så, att de icke förstöra det intryck av ordning och kultur, som bör förefinnas på socknens mest centrala plats”.

Tore Ramström
Härnösand och Nora

Litteratur

Kyrkstallar i Nora socken i Ångermanland.
Tore Ramström 2012. ISBN 91-975688-6-4.

Människa du åldras. Per Nordstrand.

Vägbok för Västernorrlands län.
Per Hellström 1951.

Nora kyrkoråds- och kyrkostämmoprotokoll.

Julen i Östansjö

Åke Forsbergs dotter tyckte att hennes pappa borde nedteckna sina barndomsminnen eftersom han hade så mycket att berätta om livet i Östansjö förr. Sagt och gjort, han satte sig ner och sammanställde ”Livet på en bondgård i Östansjö by, Mo socken” (2001) och kunde sedan överlämna en rikt illustrerad berättelse från en svunnen tid till barn och barnbarn. Här återger vi avsnittet som handlar om julen.

Vi brukade tävla om vem som kunde hugga den vackraste granen. Det var vi själva, Niklas, Olles, Nisses och Jonkes. Under hela året gick man och spanade efter vackra granar, när man gick i skogen. Granen stod alltid i köket och kläddes tidigt på morgonen. Den var klädd med glaskulor i alla storlekar och färger, papperskarameller som vi gjorde själva med en sockerkaramell inuti, glitterremsor och flaggor, äpplen, levande ljus, som tändes på julaftonen, och naturligtvis en glittrande toppstjärna.

Vi brukade skjuta prick på glaskulorna med en trådpistol som några av oss fick i julklapp, det var svarvade träkulor som vi sköt med och när vi tappade dem tog vi leder ur lutfiskens ryggrad.

Julaftonen var frosseriets dag. Det började med att pappa kom på morgonen innan vi hade stigit upp, med två skivor limpa med sirap på och mjölk. Klockan tolv var det saft och kakor i mängd, minst sju sorter. Prick klockan tre gick vi upp till Nicke Berggrens och där fick vi saft och kakor igen, det var förutom 7-8 kaksorter även klenäter och flottyrkansar, på det blev det gräddtårta samt hjortronsylt med grädde, surlingon med socker och sedan äpplen.

En halvtimme efter det vi kommit hem, dukades det fram smörgåsbord med grissylta, kalvsylta, leverpastej, grisfötter, skinka med dopp i grytan. Till allt detta var det smör och tunnbröd, det var vitost, mesost och ”blan” med mera. Klockan sju på kvällen fick vi risgrynsgröt och lutfisk. Allt var av egen tillverkning. Endast kryddor, ris och den torkade fisken som vi lade i lut var köpta varor. Gör om detta den som kan! Som man förstår så var det ett väldigt skurande, stökande och kokande veckorna före jul.

Foto Länsmuseet Murbergets arkiv.

Julklapparna var inte många och inte dyra heller. Vi pojkar brukade ge varandra små enkla klappar, en serietidning eller en egen tillverkad träbil. Julklapparna kastades in genom dörren med en smäll. Då var det sed att springa ut och försöka fånga den som hade kastat, det lyckades inte alltid. Jag brukade springa till Olles och kasta till Östen, ibland fick han fast mig men ibland lyckades jag gömma mig. Det var likadant när Östen kom till oss.

Den enda riktiga leksaker jag fick, var en liten bil som kunde dras upp med nyckel samt ett lok i plåt. Ni barn har alla lekt med dem, jag har dem båda i mitt pryttelskåp.

På juldagsmorgonen brukade alla – inte pingstvännen, missionsförbundare och baptister – åka till julottan. Jag själv har åkt med häst och släde endast en gång till julottan.

Åke Forsberg

När moster Hilda var barn

Vägen mellan Bollstabruk och Sollefteå har delvis fått en ny sträckning och breddats på sina ställen. Tills för bara några månader sedan kunde man strax före Okenberget i Ed till vänster se ett rött hus högt uppe på en vägslänt. Det användes då som kontor för vägentreprenören. Nu är det röda huset borta.

Det hörde en gång till en bondgård med beteckningen Ökne 5 och 6. Där brukade fyra generationer Hägglund jorden och där växte min mamma Lisa och hennes syskon Kalle, Rut och Hilda upp. I början av 2000-talet tecknade jag ner vad min moster Hilda, f 1921, berättade för mig om livet på gården.

Det fanns två boningshus, lilla stugan och så det stora, gulvita (sedermera röda) boningshuset som Nils Hägglund d y, Hildas pappa, byggde.

Det gick en björkallé upp till det stora huset. Den var så vacker i alla årstider men särskilt på vintern, när det var rimfrost i den. På våren skar man oftast av en gren på översta björken, så att man kunde trä en flaska över den. I den samlade man ihop björksaft och bytte flaska, när den var full. Den saften var väldigt god.

Lilla stugan var först bostad åt Nils Hägglund d ä och hans familj och blev sedan födorådsstuga. Till vänster var ett stort kök och en liten kammare. Till höger låg bagarstugan, som också tjänade som sommarkök.

Sen fanns en ladugård med stall och vedbod sammanbyggt. Den gamla lagårn, som Nils d ä byggt, revs delvis och Nils d y byggde upp en ny. I den gamla fanns 3-4 kobås, i den nya fanns 5-6. Dessutom fanns en griskätte och plats för get och kviga med kalv, när kalven

var så stor att den måste "bjesas". Hägglunds hade bara en häst, men i stallet fanns två spiltor, för när det plöjdes ("resstes") behövdes det en inlånad häst också. I regel var det grannen Petterssons häst. Den gick så bra i par med Hägglunds häst. En häst orkade inte alltid dra plogen ensam, när det skulle "resstes".

Sen får vi inte glömma dasset, som var hopbyggt med den del av den gamla lagården som var kvar. Tre, fyra trappsteg ledde upp till bänken som hade två hål. Hilda berättar om hur rädd hon var att gå ensam dit på höstkvällarna, för det var så mörkt. För det mesta sprang hon dit, och helst ville hon ha sällskap, men det var inte alltid som t ex system Rut hade lust att följa henne dit.

Hon tycker nu att det var mycket varmare att sitta på träet i dasset jämfört med toalettstolar av plast.

Stora boningshuset

När man steg in i huset var där rakt fram en farstu. Till vänster om farstun var "farstukammaren" och där sov brodern Kalle och före honom systrarna Lisa och Rut.

Till höger om farstun var köket. Där sov Hilda i kökssoffan. Köket var stort och hade järnspis naturligtvis. Det var en Bolinder. Den var stor och skulle vara skinande svartblank. Den blankades varje kväll. Först la man på spissvärta, som fick torka lite grann, och sen borstade man den blank. Den proceduren upprepades varje kväll när man ätit och plockat undan. Det var mamma noga med. Sen fanns kommoden och en rödmålad chiffonjé. I chiffonjén förvarades en del papper bl a, och det var pappa som skötte den. Det var han som hade nyckeln. Kökssoffan, som också var sovpåls, hade ett lock som kläddes om varje jul. Tyget

blev rätt så smutsigt på ett år trots att mamma ofta la över handdukar som skydd, när någon t ex kom in direkt från skogen och satte sig med byxorna "full i kåda". Bord och stolar fanns naturligtvis och så separatorn.

Man hade elbelysning, men man fick inte slösa med elen. Lampan över spisen fick bara vara tänd vid matlagning. På kvällen var det rätt så mörkt i stora delar av köket, för det var bara lampan över köksbordet som lyste. Hägglunds hade elmätare på vinden, och det första kraftverksägaren Götrik Norlander gjorde när han kom till Hägglunds var att kolla elmätarna. "Jag kan int förstå att ji bränne så lite", sa Götrik. Det var bara Hägglunds i Ed som hade mätare. De övriga byborna betalade efter antalet ljuspunkter i fastigheten. Det berättas att man då ibland försökte komma undan lite billigare genom att säga att den och den ljuspunkten inte användes. Om Götrik dök upp oanmäld gällde det att släcka lampan snabbt, men då hände det att Götrik upptäckte att den nyss varit tänd. "Lampa löuge", sa Götrik då. Det blev som ett "härm" efter Götrik.

Elkraften kom från Götriks kraftverk nere i Edsån. Han ledde vattnet från Lesjön i "tuben" så att det blev ett fall som kunde driva ett kraftverk. Tuben var rolig att springa på också. På flera ställen var det hål, där vattnet sprutade ut. Fler och fler ville ha el och det blev svårt för Götrik ibland att leverera. Hilda minns att det sjöngs en visa om hur Götrik gick och sopade Lesjön vid torrår, för att det skulle bli vatten i tuben. Ofta fick han heta "Klatrik". Götrik var en saktmodig man, som gick klädd i spetsbyxor. Han var en sann entreprenör, som sedan drev både sågverk och hotell i Nyland

Innanför köket var mammas och

Vägen genom Ed norr om Bollsta, idag Rv90, på 1920-talet. Vid Edsån syns en kraftverksbyggnad. Mitt i bilden skimtar Ytterlännäs kyrka.

pappas sängkammare. Det var ett ganska litet rum med en dubbelsäng och på den låg ett vitt, virkat överkast.

Innanför sängkammaren var "köskammaren". Det var ett slags finrum, som inte användes mer än till jul och när det kom gäster. Där fanns en divan, som kunde bäddas ut till två ordentliga bäddar. Där låg t ex Emma, hemsömmerskan, när hon sydde kläder åt familjen. Vidare fanns ett ganska stort bord. Stolarna där hade dynor, som var klädda med ett randigt bomullstyg i grått och vitt, som mamma hade vävt och det var en kappa som hängde ner ett par decimeter. De kapporna skulle tvättas och strykas varje vår. En skänk för finare porslin fanns också liksom en mörkmålad byrå. I köskammaren var man bara på jul.

Telefon hade man inte. Pappa tyckte att det bara skulle bli besvär med att gå med bud. Närmaste telefon fanns hos Petterssons, så det var de som fick gå med bud.

Stora salen stod kall och oanvänd mest hela året, men eftersom den var den största salen i byn användes den av byborna på 50- och

60-årskalas. Det fanns en kakelugn där, men Hilda kan inte erinra sig att det någonsin eldades i den. Där stod fina, mjuka soffan som såg ut som ett högsäte, klädd i blommig schagg. Salen hade trägolv och det var noga med att skura trägolvet på rätt sätt. Man fick inte använda så mycket såpa, för då blev golvet gult och det var inte bra. Det skulle lysa trävitt. Naturligtvis knäskurade man. Det var jobbigt, för salen var så stor. Det låg naturligtvis trasmattoner på golvet. På en korkmattsbit mitt på golvet stod ett bord med stolar runt om. På den där korkmattsbiten fick man inte gå i onödan, för korkmattan var ömtålig och stiften i skoklackarna kunde göra märken. I chiffonjén förvarades pappa bankböcker och pengar. Varje gång mjölklikviden kom från mejeriet gick han in i salen och lade pengarna i chiffonjén. Framför varje fönster stod mörkmålade pinnstolar, som ansågs vara lite finare än de som t ex fanns i köket. Stolarna hade en vit rand som dekoration utefter benen. Om det behövdes extrastolar i köket fick man inte använda dem utan man tog någon från t ex

sängkammaren. I salen fanns på senare år också ett stort taffelpiano, som pappa löst på auktion. Rut fick lära sig spela på det. Hon "gick för" fröken Fritiofsson, syster till rektor Fritiofsson i Bollsta.

Sen fanns det också en stor, öppen vind, där man förvarade kläder som inte var i bruk dagligen. Mammans vävstol stod också där, och hon vävde på sommaren. Hon vävde olika slags tyger, ibland tyg till Hildas examensklänning. Och varje år skulle pappa och Kalle ha en ny blåblus, som kallades bus-saron. Mamma köpte bomullsgarn i Bollsta eller Nyland och det var Hildas uppgift att spola upp det garnet så att det räckte ett tag. Hilda minns väl hur mamma ropade på henne när hon var ute och lekte: "Hilda du måste spola!" Då var det bara att lämna lekkamraterna på Bruksbacken och springa hem. När mamma vävt lakansväv breddes den ut på snön i solskenet för att blekas. Det hände också att mamma och pappa sov uppe på vinden på sommaren. Och så förvarades tunnbrödet där. Först breddade man ut det nybakade brödet i rader så att det skulle torka på den luftiga vinden. Sen gick man upp på vinden ett par gånger i veckan och hämtade ner en lämplig mängd att förvara i köksbordslådan.

På sommaren flyttades köksredskapen upp till lilla stugans bagarstuga. Där lagade man mat och åt sommartid. Flyttningen av separatorn var ett krångligt kapitel. Den var tung att flytta, och det var ett evigt besvär att få den att stå rätt efter flyttningen. Pappa kröp under den, gick på armbågarna, skruvade och vred.

Berättat för
Kerstin Melin, Bollstabruk

Jul hos Malmbergs på Wäija

På ett område som kallas Malmbergskajen, vid stranden av Bollstafjärden nedanför Väja skola, ligger idag ett av Kramfors kommuns reningsverk. På den platsen fanns en gång Väjas första herrgård. Den är sedan många årtionden bortglömd av ådalingarna, men lever kvar i litteraturen. Bertil Malmberg, Marika Stiernstedt och Birger Norman är några av de författare, som i större eller mindre omfattning anknyt till gården i en del av sina böcker.

Den första herrgården i Väja uppfördes av Frans Malmberg, en av grundarna av Väja ångsåg och dess förste disponent. År 1867 stod huset färdigt för inflyttning – samma år som sågen startade.

Den första herrgården i Väja.

Hos farmor på Wäija

Det är i den gamla herrgården på Malmbergskajen, hos sin farmor, som barnet Åke – diktaren och akademiledamoten Bertil Malmbergs alter ego i "Åke och hans värld" – sitter på golvet i den stora salen några dagar efter jul och leker med en liten ask, som har ett lock av glas, medan hans farmor, mamma, pappa, system Aja och faster Göta sitter i rummet intill.

"...Och i asken lågo små, små gubbar. Då man gned mot glaset med en sämskskinnsåse, som var fylld med något, reste sig de små, små gubbarna och började hoppa. Åke hade fått förskräckligt mycket julklappar, men han hade ändå mera nöje av den där gamla asken, som hade funnits på Wäija, ända sedan hans far var liten, och av de små, små gubbarna. Men det var bara därför att dessa kunde hoppa..."

Det är där på Malmbergskajen som Åke står och "... borta i solröken åt Dynäshället hade han upptäckt något, som måste vara ett fartyg, och en liten svart prick, som tydligen var en bogserbåt. Av allt det märkvärdiga, som var att se och uppleva hos farmor, var ingenting underbarare än de stora segelskeppen, vilka brukade

lossa sin barlast vid Wäjakajen. Det var fartyg från alla världens kanter. De hade flaggor av det mest skilda slag, och lika skiftande voro tungomålen. Sjömännerna voro för Åke väsen av en högre ordning. Allt, vad de företogo sig, även det enklaste, var för honom en källa till begrundan. Ofta kommo de till herrgården för att äta surmjölk i bryggstugköket. De bänkade sig kring långa, omålade träbord och njöto den eftertraktade kosten ur mörkblå stenfat. Om kvällarna, då fjärden låg blank, tonade dragspelslåtar från skeppet, och om söndagarna strövade det främmande folket omkring i bygden med syrenkvistar i hatten." (Ur novellen "India" i "Åke och hans värld")

Herrgårdsidyllen

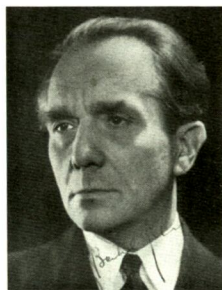
En björkallé sträckte sig snörrätt från landsvägen mellan Väja och Bollsta ned mot herrgårdens front och morgonkaffet brukade drickas under björkarna eller i bersån intill huset och vid kajen lade stora segelfartyg till sommar efter sommar. Vägen ner till huset finns kvar än idag och leder till reningsverket. I övrigt finns knappast något i den vildvuxna vegetationen som får besökaren att ana att det såg helt annorlunda ut på denna plats för drygt etthundra år sedan. En mycket gammal björk ger möjligen en antydning om slutet på den väldiga björkallé som en gång ska ha funnits där.

Till gården hörde ett jordbruk och därför fanns i närheten byggnader som huserade höns, kor och hästar. Rättarens son Albert och ladugårdsdrängens Karolina var Åkes lekkamrater.

"Runtomkring honom gingo korna och betade i paradiskt lugn, och myggorna dansade, och löjorna blänkte i vattenbrynet --- Korna betade i närheten. Jag kunde höra skällkon Edelweiss' klocka pingla. --- Där stodo hästarna i en lång rad i sina spiltor, och först och främst de svarta vagnshästarna med sina blanka länders; men de sågo högfärdiga ut, och de hade intet att säga Åke. Och där stod Duncker, unghästen, och där stodo Docka och Vinden och Kleopatra; men för Åke vore de, som hade de icke funnits. Det var bara en, som kunde förstå honom, och det var gamle Mårten. --- Nedanför beteshagen var vattnet långgrund, och här gick jag med byxorna uppkavlade på halva låren och lekte med mina båtar av tillspetsade plankbitar."

Vinter och julfirande

Åke och hans "verkliga" föräldrar, Theodor Malmberg och Johanna Amalia (Hanna) f. Roman, var bosatta i

Bertil Malmberg

Vy från Väjaberget. Vid stranden den s k Malmbergskajen.

Härnösand, där pappan var lektor vid läroverket. Familjen tillbringade många somrar och julhelger i Theodor Malmbergs barndomshem på Wäija.

"De foro ut ur staden. De foro mil efter mil och de foro genom stora skogar. Och det blev kväll, och det blev natt, och bjällrorna pinglade i mörkret --- där de lågo under fällerna och sovo. De väcktes, då man hade kommit till en gästgivaregård --- och där fingo de varm mjölk och bullar. Men då de åter kommo ut i vinternatten, såg han, hur himlen gnistrade och flammade hemskt och skönt över den svarta skogen.

Nu var man hos farmor; man satt kring det stora bordet i salen och kronan var tänd, och granen var tänd, och det var ljus i herrgårdens fil av rum --- den långa filen av rum med farmors vita huvud skymtande längst borta i perspektivet och min far, som läste högt för henne; eller kanske var det faster Göta. Men i ett hörn av salen stod faster Hilda, som var sjuk, med bibeln tryckt mot bröstet och mumlade underliga ting."

I sina memoarer berättar Bertil Malmberg ytterligare några detaljer om huset i samband med jularna hos sina släktingar - t ex när han är sju år och har utverkat sina föräldrars tillstånd att under julhelgen skriva ett beundrabrev till den finländske diktaren Zacharias Topelius:

"...det var under julveckan, och man befann sig på Wäija --- hade han smugit sig ned från stora gästrum-

met, fått ett ljus tänd i köskammaren och slagit sig ned vid det runda bordet med penna och papper..."

Några år senare ger han i julklapp sin första diktbok till faster Göta och uttrycker den känsla av högtidlig lycka han då känner – som han aldrig på samma sätt erfarit inför någon av sina senare, "riktiga", böcker. Boken till fastern är inbunden som en vanlig bok, innehållet har han däremot skrivit för hand: "...en liten bok med ljusblå pärmar, på vilken det står tryckt med gyllene bokstäver: Små dikter av Dette: Tillägnade Fa-Göta. ("Dette" var Bertil Malmbergs benämning på sig själv som barn.) Jularna kunde dessutom innehålla "slädfärder och julkalas, pressylta och rödbetor, flottbröd och köttkorv, [och] en liten grotta av snö som jag byggde mitt på planen [framför huset]".

Böcker och Bertil Malmberg hörde som synes tidigt ihop och han beskriver att senare, under gymnasietiden, var det "på Wäija" som han ivrigast studerade de svenska klassikerna, bl a Tegnér, Runeberg och Rydberg. Den boksamlingen hamnade senare i Stockholm: "...de gamla volymerna befunno sig hos faster Göta vid Villagatan, dit hon flyttat med klenoderna från Wäija."

Ingrid Norberg, *Björkhöjden, Ramsele*
Utdrag ur *Hos Malmbergs på Wäija*,
publ. i *Ådalingen* 2003

En julhelg för 100 år sen

Detta är ett bittert julminne, som min far berättade för oss barn under stark rörelse, när vi var unga.

Han var bara sex år den julen, när han kom att utföra ett sabotage mot brännvinet. Alex, hette han och var yngsta sonen på en bondgård, där det under de senaste åren vilat en stor och tung sorg. Helena den unga modern på gården hade vistats på Spetälskehemmet i Järvsö för den sällsynta och fruktade sjukdomen spetälska. På sensommaren 1890 hade hon rymt från sjukhemmet under svåra strapatser och gått till fots den långa vägen till hemmet i Attmar, blott för att en sista gång få se sina kära. Lillpojken var några år när hon senast såg honom. Hennes sjukdom hade förvärrats och krafterna avtagit och hon visste hur det skulle sluta. Inget hopp om bot fanns. En varm augustikväll nådde hon hemmet, där alla utom den lille pojken blev förskräckta.

Ingen ville släppa in henne i storstugan. Både maken och tjänstefolket vinkade avvärjande. Men "lillpojken" var den ende, som blev glad och lycklig över moderns hemkomst, och han ville inte vika från hennes sida.

I en hast gjordes gårdens "bryggstuga" i ordning för modern och den lilla pojken.

Där kom de båda att få några dagar tillsammans. De äldre barnen och maken kunde komma till fönstret för att samtala

och se på varandra. Det blev dock endast några få dagar, ty från spetälskehemmet blev hon efterlyst och en dag kom länsman med häst och vagn och förde henne tillbaka till Järvsö.

Det blev inga fler utflykter eller besök efter detta, ty sjukdomen förvärrades och hon avled i november 1890. Hon blev även begravd i Järvsö. Men efter hennes besök i hemmet den hösten, hade ingen på gården vågat låta lillpojken få komma tillbaka till gemenskapen i hemmet som förr. Ty så dålig var kunskapen om smittorisken m.m. att man var övertygad om att lillpojken nu skulle insjukna i samma sjukdom. Därför fick han under lång tid bo ensam i bryggstugan, och man bar ut mat till honom som till en hund. När han grät och bönade om att få komma in till de andra fick han inte det.

Det var en mycket svår tid för den lille och säkert för de andra i hemmet. Men hushållerskan, som varit vid gården de senaste åren flyttade under denna svåra tid, och en ny kvinna kom till huset. Hon hette Anna-Greta och kom från Hälsingland. Hon var ensamstående med två tonårsbarn, som hon hade med sig. De var båda duktiga och kunde vara till god hjälp på den stora bondgården. Anna-Greta var en klok och godhjärtad kvinna, som genast tog sig an den lille pojken. Hon fann honom vid god hälsa och kunde inte förstå den grymma behandlingen,

som han blivit utsatt för. Hon ordnade med ett rejält bad och tvättade alla hans kläder och därefter fick han sin sovplats under kökets stora matbord, där det var vanligt på den tiden att småbarnen sov. Efter det hade hon en verklig anhängare i den lille pojken.

De blev så goda vänner och han kände att den här tanten ville honom väl. Och aldrig visade det sig att pojken blivit smittad av moderns sjukdom. Det blev ett riktigt hem igen när den nya tanten blivit varm i kläderna. Hon var en duktig husmor, som skötte hus och djur med kraft och intresse. Inomhus bakades, kokades och allt blev som förr.

I vävkammaren stod flera vävar och det var alltid någon som arbetade där. När julen 1891 nalkades togs en mattväv ner, för att pryda köksgolvet med nya vackra längder i glada färger.

Far i huset hade förr brukat festa med brännvin under årets storhelger, men i början av 1880-talet hade en ung man varit i bygden och "missionerat" för att bilda nykterhetsföreningar. Hans namn var Olof Bergström (den man som införde Godtemplarorden i Sverige).

Nu råkade han komma till gården, och en varm vänskap uppstod mellan honom och bonden Samuel, som även blev intresserad av den nya tanken att avsäga sig brännvinsbruket.

Bergström fick tillfälligt bostad i ett hus som tillhörde

Samuel, och hustrun uppmunttrade sin make i de nya tankarna. Så bildades i bygden år 1882 en godtemplarloge, som den första tiden hade sina möten hemma i den stora salen på gården. Under de första åren var Samuel en entusiastisk medlem, som verkade med några andra medlemmar, för att den nya organisationen skulle få en egen lokal, vilket även kunde genomföras.

Men så kom de svåra motgångarna och kanske var det dessa som nu kommit Samuel att överge sina stolta föresatser. Han hade återgått till brännvinsbruket.

Julafton 1891 hade Samuel åkt med häst och släde till staden för att inköpa brännvin till grannarna och sig själv. En stadsresa på den tiden tog hela dagen i anspråk, och det var mörkt när han kom hem.

Hemmet var välrustat med mat inför helgen, och julbordet stod dukat, de nya mattorna låg på golvet och julfriden tycktes lysa emot alla i huset.

Så kommer Far i huset hem, sätter in hästen i stallen, ställer släden i vagnslidret och där på släden står brännvinskaggen, som i morgon bitti skall delas ut till beställarna innan julottan. Samuel som blivit beskänkt redan i staden kommer in i köket mycket trött och arg och på dåligt humör.

Svär och domderar, ser de nya mattorna, retar upp sig ännu mer medan han sätter sig till bords och deltar i julaftonsmål-

Spetälskehemmet i Järvsö öppnades 1864. Vid den tiden var 200 personer registrerade som spetälska i det hårt drabbade Hälsingland. Foto: Ljusdalsbygdens museum.

tiden – det blir mera brännvin och det hela slutar med bråk – han skäller ut hushållerskan – sparkar ihop de nya mattorna – kräks och orerar.

Anna-Greta tar lugnt ihop mattorna och bär ut dem, hjälper den trötte och oregerlige husbonden i säng. Han har haft en lång och arbetsam dag och i morgon bitti klockan fem skall han vara i julottan. Han är en betrodd man i bygden och visst skall han vara i kyrkan. Det blir lugnt och tyst i huset när fadern somnat.

Lille Alex, som sett och hört hela uppträdet tar parti för Anna-Greta. Någon julgran eller julklappar förekom inte på landsbygden vid denna tid – men det hade ändå varit så julfint och högtidligt. Så går alla till sängs. Alex kryper ner i fäl-

len i sin bädd under köksbordet, men kan inte somna. Han är ensam i köket och ligger och tänker på vad som hänt, och drar sina egna slutsatser att det är brännvinet som orsakat allt det otrevliga som hänt. När det blivit alldeles tyst i huset mognar ett beslut. Den sexåriga pojken kliver tyst upp ur sängen, drar på sig skor och kläder samt smyger ut i julnatten, ut till vagnslidret där brännvinskaggen står kvar i släden. Den är ganska stor ty den innehåller många liter. Nere vid botten sitter en träplugg, som ska lossas för att fylla nya kärl i morgon bitti när den skall delas.

Han vet vad han vill – med all sin kraft tar han tag i träpluggen och lyckas – den lossnar och brännvinet, det förhatliga, forsar ut i släden och ut över gol-

vet. Med bultande hjärta smyger han sig tillbaka in i huset där alla sover lugnt. Ingen har märkt hans utflykt, han tar av sig kläderna och kryper än en gång ner i bädden denna julnatt och somnar mycket nöjd med sin "bragd".

Tidigt nästa morgon, juldagen 1891, vaknar han av stor uppståndelse i köket. Fadern är uppe och grannarna har kommit för att hämta sin del i brännvinskaggen. Nu är man uppbragta och högljudda och anklagar Samuel för slarv. Ty när de kom ut i vagnslidret för att fylla sina medhavda kärll fanns där ingenting att hämta. Samuel har ingen tanke på att

det är hans unge son, som utfört ett "sabotage" utan tar all skuld på sig och sin drumlighet kvällen före.

Denna julmorgon blev det "helnyktert" i julkyrkan och i hemmen i den lilla byn.

Samuel kom att leva ända till 86 års ålder och han och "lillpojken" hade hela livet ett mycket gott förhållande till varandra men aldrig fick han veta det verkliga sammanhanget med brännvinskaggen vid julen 1891.

Alex kom i skräddarlära vid tolv års ålder, hos en mästare som hette Lehnberg. Under hans ledarskap blev han en skicklig skräddare, men också

lotsad in i "logen", där Lehnberg var en betydande person. Och i nykterhetsrörelsen blev Alex en arbetande person och trogen medlem under hela sin levnad.

Gertrud Blomqvist

Ur Tunabygden 1995, program och medlemsblad för Tuna Hembygdsförening

En läxa för livet

En av lektionerna för dagen var geografi. Jag fick äran att hämta en karta från materialrummet då jag ser en hel kartong med pennor. Halva pennan var röd och den andra var blå. Oj, tänkte jag, en sån penna som jag så länge hade önskat mej. Och därmed åkte den ner i min ficka. Gick ut och lämnade kartan som var mitt rätta ärende.

När skoldagen var slut och jag gick hem, kände jag mej lycklig som ägare av pennan.

Varje kväll kom min morfar och mormor och hälsade på oss. Pappa och morfar diskuterade politik, mamma och mormor

karadade och spann. Jag somnade så gott av spinnrockens monotona ljud, men inte i kväll. Varför gick det inte att somna? Jo, tankarna snurrade runt i mitt huvud. Var jag en tjuv? Det är ju så tjuvar gör, "stjäl".

Mormor och morfar stannade kvar längre än vanligt tyckte jag. När dom äntligen gick fick jag prata med mamma och berättat vad jag gjort. Tänkte att nu får jag säkert bannor, men inte. I stället sa hon att hon skulle väcka mej tidigare. Jag skulle gå till skolan innan mina klasskamrater kom.

Min magister skulle få veta

och jag skulle be om förlåtelse och lämna tillbaka stöldgodset. När mamma hade sagt sitt somnade jag bums.

Nästa morgon vaknade jag utan väckning. Gick till skolan med tunga steg. Knackade på hos magistern och talade om vad jag gjort. Han sa att han blev glad att jag kom och var så ärlig. Fick en kram som är den bästa som jag fått. Därmed fick jag mej en läxa för livet.

Gerd Johansson
Hälsingsta, Styrnäs

Ödbergska gården Årets mötesplats

Foto Göte Nordmar

Ibland händer något oväntat som dimper ner så där plötsligt som en blix från en klarblå himmel. Johan Ödbergsällskapet blev kallade ner till hotell Kramm i Kramfors av LRF:s "De gröna näringarna". Intet vetande utsågs vår kassör Ingegerd Vidstrand och styrelsens Britt Thunberg att representera hembygdsföreningen vid De gröna näringarnas sammandragning. Pristagare utsågs och när så årets mötesplats skulle utropas och utses stod så vår Ingegerd och Britt plötsligt i centrum att representera Johan Ödbergsällskapet vars hembygdsgård, Ödbergska gården, utropades som pristagare att utses till Årets mötesplats.

Julvisa i finnmarken

Att sjungas vid bordet till mörkt öl

*För den vinande nordan och vintern, broder,
för den grånande morgonens stjärna klar,
för vårt hem och vårt land och vår bedjande moder,
för myllrande städer och istunga floder
vi höja vårt stop – och för kommande dagar
och för kärlek och lycka som var.*

*När sjöarna ligga här frusna och döda,
och yrvädren dansar i moar och skog,
vi dricka och drömma om bäckar som flöda,
och minna oss Terrvalaks solnedgång röda
och gårdar som lysa bland åbrodd och lilja
och skuggor som dansa i skog.*

Studieförbundet Vuxenskolan hade nominerat Ödbergska gården och motiveringen löd:

"För sitt outtröttliga arbete för bevarande och vård av stadens äldsta byggnad. För sitt arbete att göra hembygdsgården tillgänglig för gammal som ung. För sitt idoga arbete att dokumentera intressanta föremål, handlingar och händelser med anknytning till bygden från förr till i dag. För sitt engagemang genom studiecirklar, föreläsningar och utställningar eller öka kunskapen och intresset för bygden och vårt kulturarv".

Omtumlade framåt nattkröken kom Ingegerd och Britt hem med diplom, ljusstake i metall, blommor och en check på två timmars konsult-hjälp för ekonomisk rådgivning.

Ett idogt och engagerat hembygdsarbete i en stadsnära hembygdsgård har med utmärkelser fått ett erkännande som alla hembygdsvänner kan ta till sig.

Örnsköldsviks kommun sällade sig till gratulanterna och bjöd alla pristagare från kommunen på middag ombord på skärgårdsbåten Poseidon. Leve hembygdsrörelsen!

Göte Nordmar

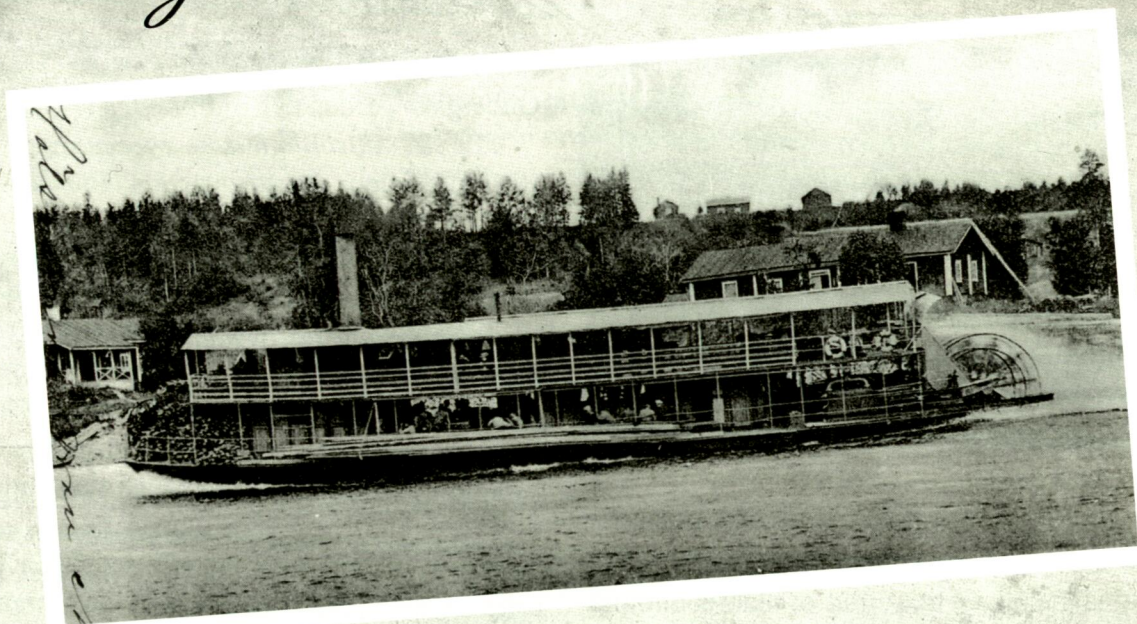
*För den hårdaste skaren och bittraste vinden,
för det fattiga folket som slåss för sitt bröd,
för dem som i armod bli hårda om kinden –
för dukade bord och för slädar vid grinden,
för sårfyllda kroppar och läkande död.*

*Försonta och glada i stjärnans timma
vi glömmar att jorden blev bräddad av hat.
Vi resa oss upp under stjärnor som glimma –
omkring oss de heligas natt vi förnimma –
för dem och för jorden, för himmel och oss
våra stop vi höja, kamrat.*

Dan Andersson

Visan ingick i decembernumret av Bonniers Månadshäfte 1917

Den gamla bilden

“Indalen” passerar Svedje, Bergforsen. Lägg märke till vedupplaget i fören. Längs långsidan på båten finns de långa styrårorna. Från SCA:s bildarkiv, Bildhotellet.

Det fanns en tid i Indalsälvens dalgång då älven var den viktigaste förbindelse-länken mellan samhällen och kusten. På älven färdades båtar, som med sig förde människor, djur och varor. Landsvägen var krokig och smal, älven flöt bred och rak från inland till hav.

På bilden syns hjulångaren “Indalen”. Den levererades sommaren 1887. På den tiden transporterades timret i form av flottor nerför älven.

Redan vid beställningen av båten angavs att den skulle ha tak. Förvaltare Pontén vid Österström förklarade varför. “Vi använda från järnvägen i genomsnitt 40 man i dygnet med flottor utför älven. Dessa skola hem, lite klädda. Utvakade breda de sig överallt som packade sillar. Dessa måste skyddas mot regn och eld. Se där. Anledningen att hela båten måste täckas.”

På sidorna av båten fanns plats för de långa styrårorna som utgångarna skulle ta med sig tillbaka till Glimån för nya transporter med timmer nerför älven.

1922 började löstimmerflottningen i Indalsälven och “Indalen” fick därmed andra uppgifter och förlorade en stor del av sina inkomster.

1927 var epoken “Indalen” över i Indalsälven. Idag flyter älven stillsamt fram efter bygget av kraftverket i Bergforsen. På 86:an susar timmertransporterna, varor och människor fram och vägen är nu livsnerven i bygden.

Bild och textunderlag från Gun Hammarberg, Indals hembygdsförening, som arbetar på en skrift om båtarna på Indals älven.

Fler Pelle Molin-brev

Tidigare i år utkom Isabella Josefsson med boken *Pelle Molins brev*. Målaren, författaren och journalisten Pelle Molin (1864–1896) var en flitig brevskrivare. “Med sin snärtiga och spirituella stil är han en av de mera läsvärda brevskrivarna i vår litteratur”, kan man läsa på omslaget av boken. Alla då kända brev – ca 170 st. – förtecknades i den volymen. Upplagan blev snart slutsåld.

Men det visade sig att det fanns fler brev i privata gömmor; såpass många – ett 40-tal – att det har motiverat utgivningen av ett supplement, som nu föreligger i en rykande färsk bok, *Pelle Molins brev. Supplement*.

Här ett smakprov:

... Gud, hvilken kolossal dumhet att äta sådant, som Ni med ett betecknande ord kallar för “bukfylla”. Så sant jag än lefver, att om jag gnagde mina naglar i stället för mat på julqväll, nog funnes det någon af trångskallar och idioter (hvaraf jorden har ett sådant

öfverflöd), som funne den matsedelns särdeles lämplig. Så är världen, den vet att den äter mycket dålig mat på julqväll, den ville nog hafva det på annat sätt, men kantänka far och mor gjorde på det sättet! Men aldrig skulle jag följa ett sådant föredöme hvarken efter far och mor. Också finnes ej den till, på jorden, som skulle kunna öfvertala mig att följa deras exempel, sedan nämligen, jag fått ögonen öppna. Derför torde det komma att dröja länge, länge innan jag får äta på julqväll, som andra, ty det blir ej förr, än denna sed kastat om. Mycket lämpligare vore det att äta hare, purrhé på höns, ja till och med strömming ö potatis än denna af många rättvist föraktade smörja. Men blir jag min egen en gång, och får jag någon slags inkomst, aldrig skall denna smörja få finnas inom mitt hus, icke ens min hund får nedlåta sig med att lukta på den. Så var det om lutfisken! Den har nu borttagit en dyrbar tid och ett stort utrymme

i brefvet, denna smörja, säger jag än en gång, som ej är värd att nämnas.

Térèse, ät aldrig lutfisk! Kom ihåg genom hvilken mängd af smutsiga händer han går, innan han skall stoppas i din mun! Först sedan han blifvit uppdragen ur hafvet lägges han ner i smutsiga, stinkande tunnor, hanteras i smuts, går genom en rad af dyngiga händer, innan han lastas, kastas sedan den urlastads på gatstenarne af en varuhall, och då han kommer till bestämmelseort, d.v.s. der han skall ätas, stoppas han ner i en tunna, gnides, piskas och öfvergjutes af lut (gud vete hvad smörja det är) och sen serveras han på julbordet ...

Brevet är ställt till Pelle Molins syster Terese och daterat 18/11 1882.

Pelle Molins brev. Supplement kan beställas av författaren: isajos@spray.se eller 070-213 33 17

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

SISTA CHANSEN

Det kan ses som en omöjlighet att helt undvika brand, vattenskador och inbrott i våra gamla kulturbyggnader men det finns faktiskt många förebyggande åtgärder som kan eliminera risken och som vi kan hjälpa till med att genomföra. Utnyttja våra kampanjerbjudanden innan de försvinner! Vid anskaffande av brand-, vatten- och inbrottslarm samt vid installation av fönster- och dörrgaller kan din förening få bidrag med 20% upp till maxbeloppet 5 000 kronor. Vid installation av exempelvis brandsläckningsutrustning, eltest genom EIO, utförd fuktbesiktning genom Anticimex, installation av golvränn eller golvränninsats för förhindrande av översvämning men även vid egna förslag som godkänts av försäkringskansliet såsom

gnistskydd, provtryckning av skorstenar etc lämnar vi bidrag till investeringskostnaden med 50% upp till maxbeloppet 2 000 kronor.

Genom kampanjen Så skyddar vi kulturarvet har redan hundratals hembygdsföreningar fått bidrag – ta chansen ni också!

FÖRSÄKRINGSBEHOVET

Kom ihåg att anmäla förändringar av byggnads-bestånd och värde av lösegendom till försäkrings-kansliet så att föreningen alltid har en aktuell och gällande försäkring.

Hembygdsförsäkringen,
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Husen berättar

Vi människor har alltid format och formats av de platser vi befolkar. Vi bygger boningar, trampar stigar, odlar upp och ger namn. De materiella avtrycken överlever oss många gånger och bildar ramverk för kommande generationer. Kulturmiljön i våra vardagliga miljöer är en stor del av vårt kulturarv. Sverige har gott om både nyansrika och innehållsrika kulturmiljöer – en rikedom som kräver resurser för att tas tillvara på bästa sätt. En grundläggande resurs är kunskap.

Termen kulturmiljö är en beteckning för helheter i vår fysiska miljö som har påverkats och formats av människor, och som på så sätt kan berätta om mänskligt liv. En kulturmiljö kan visa på hur människor i äldre tider använde resurserna runt om kring sig, skapade och underhöll fungerande livsmiljöer och hanterade förändring och utveckling i samhället. Med

andra ord är en kulturmiljö mer än en samling byggnader, vägar, åkrar och ängar – den är framförallt en samling människor. Här har olika individer fötts och vuxit upp, levat, arbetat, tagit ställning, vilat, älskat, grålat, varit sjuka och dött.

I en kulturmiljö formad i det äldre jordbrukssamhället är de praktiska funktionerna hos avtrycken ganska lätta att tyda. Svårare är det att läsa avtryckens immateriella betydelser: tankar och traditioner, byggnadskultur, boendevanor, levnadsförhållanden och minnen. Men en uppdelning av materiellt och immateriellt kulturarv kan ändå inte göras. De immateriella betydelserna ger avtrycken värde, och är de som levandegör historia. Inte minst ett hus med dess interiörer kan berätta om en stor mängd prioriteringar och val. Bakom varje bygghandling låg resurser, förmågor, känslor, tankar och ställningstaganden

och man valde att investera tid, pengar och känslor i förvärvet och bruket av sina föremål. Ett hus är därför en bra utgångspunkt för att berätta om det materiella och det immateriella kulturarvet – för att berätta om människor.

Att bevara ett avtryck i en kulturmiljö är att bevara en berättelse. Kulturmiljövård är verksamheter som bedrivs för att vårda, förvalta, levandegöra och sprida kunskap om kulturmiljöer. Det finns en offentlig kulturmiljövård, som framförallt styrs av lagar. Inledningsparagrafen i kulturminneslagen slår fast att "det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla". Allmänhetens engagemang och insatser är det viktigaste för kulturmiljövården. Medlemmar i landets hembygdsföreningar tar ett stort ansvar och bidrar med ett mycket värdefullt arbete i kulturmiljövården. Tusentals eldsjälarna tar hand om minnen som annars skulle ha fallit i glömska och medverkar till att bevara konkreta avtryck från gångna tiders levnadsförhållanden.

Hembygdsföreningar renoverar ständigt sina byggnadsbestånd. Ambitionen och viljan att på ett kompetent sätt ta hand om de äldre husen är glädjande. De historier som husen rymmer har emellertid ofta lämnats utforskad. Människor och människors liv liksom resultaten av deras gärningar är all-

tid värda uppmärksamhet och inte sällan uppskattning. Sveriges hembygdsförbund vill nu uppmuntra och underlätta för föreningsmedlemmar att återväcka denna lagrade kunskap: att lyfta tapetlagren och få fram historier som är vardagliga och samtidigt oerhört fascinerande.

Genom det rikstäckande projektet Hus med historia – regeringens särskilda satsning på landets hembygdsgränder år 2010-2012 – fick Västernorrlands hembygdsråd och Murberget Läns museet Västernorrland i år medel för att ta fram en handbok i historiska undersökningar med byggnader och kulturmiljö som utgångspunkt. Handboken Husen berättar riktar sig särskilt till Sveriges hembygdsföreningar, för att där kunna användas i såväl studiecirkel som av enskilda. Husen berättar är en handbok med berikande, konkreta och roliga metoder, hämtade från kulturvetenskaplig forskning,

för att söka och finna historia i den lokala kulturmiljön. Det rör sig om uppslag och metoder för att identifiera, dokumentera, analysera och tolka kulturmiljöns berättelser mot en bakgrund i det sammanhang som miljöns skapats och utvecklats i. Det blir insamling på hög detaljnivå med undersökningar av byggnader på platsen eller den ursprungliga platsen och undersökningsmetoder som intervjuer, arkivforskning med mera. Forskningsarbetet kan läggas upp på många sätt och med olika ambitionsnivåer. Allt handlar om att berätta om människor.

Lokalhistorisk kunskap är en viktig del i lokal kulturmiljövård, och behovet av kunskap är stort. De resurser som finns hos landets hembygdsföreningar har nu uppmärksammas genom projektet Hus med historia. Förhoppningen är att genom kunskap skapa ett ännu större engagemang, som kan

spridas vidare både till allmänheten och till den offentliga kulturmiljövården.

Under våren kommer Västernorrlands Hembygdsråd och Murberget Läns museets Västernorrland bjuda in hembygdsföreningar i regionen till en träff där handboken Husen berättar presenteras och diskuteras. Hoppas att vi ses!

*Josefine Bengtsson,
bebyggelseantikvarie
i projektet Hus med historia
i Västernorrland*

josefine.bengtsson@murberget.se

Det finns spår av falurött på härbredörr. Skogs hembygdsgränd.

Utmärkelse för förtjänstfullt hembygdsarbete

Sedan Ångermanlands hembygdsförbunds årsmöte i Viksjö år 2005 har ÅHF delat ut förbundets utmärkelse för förtjänstfullt hembygdsarbete. Utmärkelsen i keramik med ÅHF:s logga, fotspår ur svunnen tid, har sedan dess många förtjänstfulla eldsjälarna uppmärksammas med. Enligt reglerna för utmärkelsen skall

utmärkelsen delas ut vid årsstämman för ÅHF i april och nomineringstiden går ut sista januari. Förslag på nominerade skall tillställas ÅHF:s styrelse. En påminnelse till alla här och nu om utmärkelsen och om att nomineringstiden omfattar januari månad. Väl mött alla i vårt viktiga hembygdsarbete!

*Göte Nordmar
Själavadsgatan 38,
891 32 ÖRNSKÖLDSEVIK
enordmar@hotmail.com*

Höstmöte i Sollefteå - Kulturmöten

Ångermanlands hembygdsförbund har haft sitt årliga Höstmöte den 27/10. Årets tillställning gick av stapeln på Hullsta Gård i Sollefteå, en medveten placering för att inlandets föreningar skulle få lite nära.

Höstmötet är ett årligen återkommande tillfälle för hembygdsföreningarnas medlemmar att mötas under gemytliga former men ändå få något nytt till kunskapsbanken. Meningen är att försöka få ut inbjudan också utanför styrelserna – mötet är öppet för alla och kan ge inspiration till nytänkande genom ämnesval och samtal med andra föreningars deltagande i samband med fika och lunch.

Kulturmöten var årets tema och det med anledning av en ny lag för integrationsarbetet för nyanlända flyktingar. Den presenterades tidigare på en gemensam dag på Murberget med berörda parter: kommunernas flyktingmottagningar, nyutbildade kommunikatörer (flyktingar med kunskaper i svenska som ska hjälpa nyanlända från sina egna språkområden under en 60 timmars samhällsorienteringsperiod) samt samordnare på länsnivå. Murbergets personal deltog också.

I samband med det mötet kom en inbjudan till hembygdsrörelsen om medverkan. Man menar att vi sitter på historien, vi har hemliknande hembygdsgårdar med inventarier som många från världens alla hörn känner igen och vi har bagarstugor – allt tillsammans en stor potential, om vi vill använda det.

Årets Höstmöte inleddes med en information om flyktingmottagandet i vårt eget närområde och det var Runa Ödlund från Länsstyrelsen som gav oss den. Vi bor i ett län, som hela tiden tappat innevånare och det är faktiskt flyktingar och andra invandrare som hjälpligt fyller upp den tomma vågskålen! Vi tar ändå inte emot så många som är planerat pga avsaknad av bostäder men vi hör via media att strömmarna av flyktingar ökar i världen. Trots det ska vi komma ihåg att de allra flesta flyktingar bor i massläger i anslutning till de länder de flytt ifrån pga krig! I det som liknar taggtrådsomgärdade tältläger, som fångelser.

Assar Hägglund, samordnare i flyktingfrågor på Länsstyrelsen utvecklade inbjudan till oss i hembygdsföreningarna.

Därefter fick vi delta i en eritreansk kaffeceremoni – en företeelse värd att presentera på våra hembygds-gårdar i samband med aktivitet. Vi fick också en pratstund med Zimam från Eritrea och Salim från Libanon om hur det kan vara att komma till Sverige.

Efter lunch tog Anders Bergman från Si12-rörelsen över och pratade om den rörelsens historia samt om

Kaffekokning på eritreanskt vis.

fördomar och andra problem men också om möjligheterna i ett mångkulturellt samhälle.

Eftermiddagen fotsattes med egna reflektioner om vad vi kan göra. Några föreningar har redan erfarenhet av samarbete: t.ex. Sollefteå, som haft ett antal arbetsstränande och praktikanter i sin verksamhet i sommar, Nätra, som inbjudit till internationell vecka där maten stått i centrum samt Edsbyden, som inte har flyktingmottagning, men som har inventerat sina utrikesfödda – för det har vi alla i våra socknar (tyskar, holländare, ryskor, thailändska fruar mm) och inbjudit dessa till en berättarkväll på hembygdsgården där de fått presentera sin bakgrund.

Nya svenskar – nya medlemmar!

Dagen avslutades med kaffe efter en kortare information ifrån Riksförbundet och ÅHF.

Det var många tankar som kanske väcktes denna dag och det gäller att vara med i tiden enligt hembygdsrörelsens grundsyn:

"Hembygdsrörelsen är en del av det levande samhället. Den skapar broar mellan det förgångna, nutiden och framtiden. Hembygdsrörelsen har ett humanistiskt och demokratiskt synsätt. Den är öppen för alla, oavsett bakgrund. Den respekterar kulturarvets skiftande former i tid och rum. Hembygdsarbetet skapar gemenskap, trygghet och identitet. Intresset för kulturarvet är drivkraften i engagemanget för hembygden. Här möts alla generationer."

Lena Landin

UNDER RUBRIKEN "BRA JOBBAT!" KOMMER VI ÅTERKOMMANDE ATT BERÄTTA OM NÅGOT AV ALLT DET FANTASTISKA ARBETE SOM LÄNETS HEMBYGDSFÖRENINGAR UTRÄTTAR, ÅR UT OCH ÅR IN. HEMBYGGEN VILL GÄRNA UPPMÄRKSAMMA DETTA OCH HOPPAS ATT EXEMPLEN KAN INSPIRERA.

Hembygdsföreningarnas verksamhetsområde är brett – förutom rent föreningsarbete kan det handla om studiecirklar, kakmarknader, visningar för skolbarn, föreläsningsskvällar, fotoregistrering med mycket mera och mycket annat – det sammanlagda resultatet är helt enkelt imponerande.

Vi börjar med att presentera Helgums hembygdsförenings arbete med att berätta byarnas historia. Deltagarna i respektive bycirkel träffas och går igenom insamlat material och olika källor – litteratur, nya och gamla fotografier, tidningsurklipp, berättelser, brev och andra handlingar. Kartor, både gamla och historiska är ett

självklart arbetsmaterial. Materialet sammanställs så småningom i häften. Dessa ger glimtar av livet i respektive by och visar människor i arbete och fest. Alla hus i byn presenteras i ord och bild, även de som nu är borta, t.ex. affärerna och festplatserna, som förr var sociala träffpunkter. Ställen där byggnader inte längre finns kvar är koordinatsatta, så att det ändå går bra att hitta dit. Häftena tar vid där den framlidne bygdeforskaren Hardy Mohlunds böcker *Helgums socken 1* och *Helgums socken 2* slutar, m.a.o. vid sekelskiftet 1900.

Hittills har utkommit *Gransjö byar*, *Helgums by med Helgums jäbodrar*, *Byforskning om Hus-*

näs samt *Guxås by med Lillsjöbäcksmön och Finnåberg*. Till föreningens årsmöte beräknas häftena om Västby med Västby jäbodrar och Krokbole vara klara. Den cirkel som just nu är igång arbetar med Valviken. Ledare för cirkelna har varit/är Ragnhild Näsmark, Harry Olsén, Per Mohlin och Ell-Maire Wagnborg.

Vi har hämtat artikeln nedan om tegeltillverkning som ett smakprov ur häftet om Helgumsby. Byhäftena finns även på CD-skiva och kan beställas av Ell-Maire Wagnborg: ellmarie@telia.com eller 073-047 50 67.

Ann Renström

Lerbråkan i Helgum

Alldeles i skogsbrynet ovanför nuvarande Traktormuseet fanns det förr i tiden en anläggning där man tillverkade råtegel d v s soltorkade, icke brända tegelstenar. Valet av plats berodde på att där fanns blålera som var lämplig för tegeltillverkning.

Leran grävdes upp för hand och placerades i lerbråkan tillsammans med vatten, sand och agnar samt brunnen hästgödsel. Leran sönderdelades och blandades noga med

På bilden det som finns kvar av lerbråkan

de övriga ingredienserna.

Detta åstadkoms genom att det mitt i lerbråkan stod en lodrät påle som kunde rotera. I nedre delen av pålen var det fäst horisontella järn eller knivar, som bearbetade lerblandningen när pålen roterade.

Maskineriet drevs av en hästvandring där en häst fick gå runt, runt och därigenom leverera den kraft som behövdes för att driva anordningen.

När blandningen var klar packades den i träformar med en tegelstens storlek. Formarna placerades i torkställningar som var öppna, med ett litet tak och som hade plats för hundratals tegelstenar. När teglet torkat knackades stenen ur formen som återanvändes.

Förutom för tillverkning av tegel användes lerbråkan för tillverkning av det lerbruk alla rum med timmerväggar rappades med för att bli släta och täta. Därefter

Huset uppfört omkr. 1900 av råtegel byggdes av skomakare P O Bergvall. Det står c:a ½ km från platsen för tegeltillverkningen.

spände man papp på väggarna och tapetserade.

Arbetet med tegeltillverkningen var mycket tungsamt. Det berättas att vid ett tillfälle drevs en häst så hårt i vandringen att den föll ihop och dog.

Per Birger Mellgren

Om jultidningar inte hade funnits...

Ådalens poesi av Pelle Molin (1864-1896) hade antagligen inte blivit utgiven om det inte funnits jultidningar.

Nuförtiden går fortfarande skolbarn runt och tar upp beställningar på Kalle Ankas jul och andra serietidningar med "jultouche". Förr i tiden var jultidningar någonting annat. De har förändrats sedan de började komma ut i slutet av 1800-talet. På den tiden innehöll dessa ofta påkostade publikationer med tjockt papper och i storformat, bidrag av kända författare. De illustrerades av tidens konstnärer som till exempel Carl Larsson.

Julqvällen som gavs ut av Publicistklubben och började komma ut 1881 räknas som den första egentliga svenska jultidningen.

Inte bara etablerade författare som Selma Lagerlöf och Gustaf Fröding erbjöds spaltutrymme i jultidningarna. Även nykomlingar inbjöds att medverka.

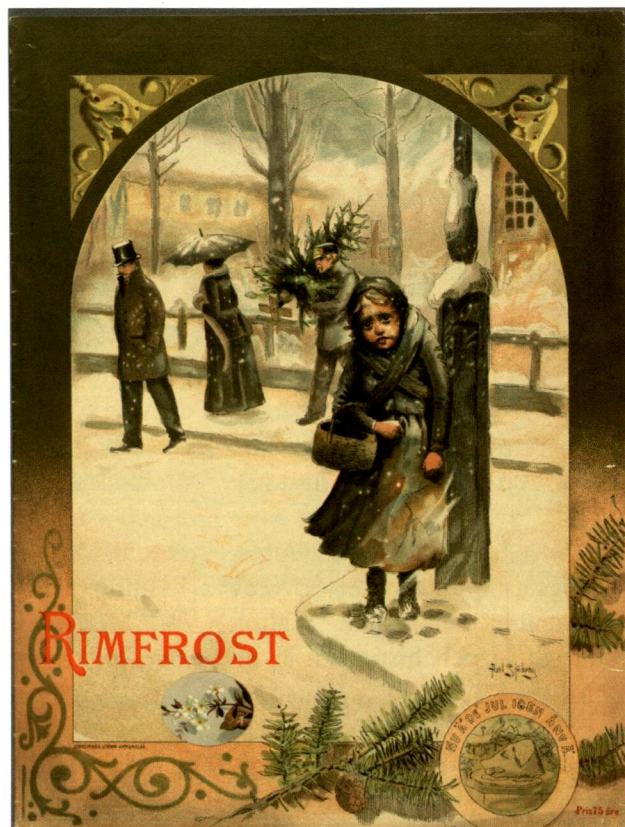
I mitten av oktober 1891 skriver Pelle Molin till sin syster Terese:

Nu, för ett par veckor sedan, fick jag flere bref från Stockholm, med beställningar på uppsatser och berättelser för tidningarne Julkvällen, Palettskrap, julkalendern Svea m. fl. Men som jag hade sprungit i älgskog hela den lofliga tiden, har jag ej kunnat sända mer än åt två af dem.

Julkvällens förläggare, dr Jos. Seligmann, vardt förtjust i den lapphistoria ["Sjul"] jag sände honom, skrifven en natt. Efter en mängd vackra haranger bad han mej om äfven att få köpa och förlägga allt hvad jag hädanefter behagade skriva och ville framförallt genast att jag skulle ge ut en samling noveller till julen.

I berättelsen "Sjul" fick läsarna möta människor och miljöer som knappast var skildrade tidigare: Samerna, den norrländska vildmarken och högfjället. "Sjul" var tänkt att bli första kapitlet i en "Lappbok», ett av Pelle Molins många oförverkligade projekt.

1891 var också Pelle Molins berättelse "Ett frieri" införd i en julpublikation: i julnumret av Konstakademiens elevtidning Palettskrap. Återigen fick läsarna uppleva en exotisk miljö: "Ångermanländsk fäbod i skymningsbelysning."

Omslag till tidningen Rimfrost 1892. Konstnären Axel Sjöberg var själv fattig som barn och fick börja försörja sin familj i 13-årsåldern.

Pelle Molins bidrag blev uppskattade och redaktörer för andra julpublikationer hörde av sig.

I Jönköping gavs jultidningen Rimfrost ut under ett par år. 1892 innehöll den bland annat Pelle Molins dramatiska flottningshistoria "Nils Ander". En nära vän till Pelle, bildkonstnären och illustratören Axel Sjöberg (1866-1950), hade detta år gjort omslaget till tidningen.

Juldagen 1892 kommenterar Pelle tidningen i ett brev till Axel:

Jag bad Kay Englund att sända mig korrektur på Nils Ander för att få stryka smärre vansinigheter, men hörde ingenting utaf, förr än jag häromdagen fick 2 exempl. af Rimfrost – och der fans skräpet hopadt och icke en gång den halfsvulstiga solskildringen i slutet var glömd. Axels omslag bra – men var trycket bra?

Pelle Molin fick aldrig se sitt sista jultidningsbidrag "Historien om Gunnel" i tryck. Då tidskriften

Nornan kom ut inför julen 1896 var författaren redan död; han hade avlidit i april samma år.

Jultidningarna gavs i slutet av förra seklet ut i enorma upplagor. De hörde till "julfirandets oundgängliga ingredienser" och nådde ut till hela den litteraturintresserade allmänheten, skriver Mats Bramstång.

Flera texter ur Pelle Molins sparsamma produktion hade alltså för första gången stått att läsa i olika jultidningar. Och det var där författaren Gustaf af Geijerstam upptäckte dem, och fick syn på en ny begåvning. Efter Pelle Molins död spårade han därför upp och tog reda på Pelle Molins litterära kvarlåtenskap och samlade hans prosa i boken Ådalens poesi.

P. S. av Mats Bramstång: "Hade Molins samtliga noveller hamnat i den norrländska småstadspressen så är det möjligt att de överhuvudtaget

inte uppmärksammats, vilket givetvis hade varit en kännbar förlust för svensk litteratur."

Isabella Josefsson
Kinnarumma, Västergötland

Författaren har bott och arbetat som bibliotekarie i Ångermanland i ca 20 år.

Källor:

Mats Bramstång, 1800-talets julpublikationer som litterärt forum.1973

Mats Bramstång, "Pelle Molin som jultidningsskribent", Studiekamraten 1970:9/10, s. 164-166

Pelle Molins brev. Samlade och utgivna av Isabella Josefsson. 2011

Prenumerera på Hembygden

Tidningen Hembygden utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund.

Sätt in 100:- på BG 5491-5806 och ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

4 nummer 100kr

Beställ lösnummer!

Det går bra att beställa gamla nummer av Hembygden (f.d. Angerman) à 40 kr.

Betala på bg 5491-5806 och ange vilket/vilka nummer du vill beställa. Eller ring till Anders Sällvin 060-421 08 / 070-66 21 500 och gör din beställning!

Anders har även äldre nummer av Angerman i lager.

Glöm inte att uppge namn och adress!

Temanummer

Angerman (tidningens namn t.o.m. 2009)

- 2008-3 Barn
- 2008-4 Det gröna kulturarvet
- 2008-5 Jul
- 2009-1 Skogen
- 2009-2 Byggnadsvård och byggnadstradition
- 2009-3 Märkesåret 1809 Finland-Sverige
- 2009-4 Fiske

Hembygden

- 2010-1 Arkiv och fiske
- 2010-2 Landskap i förvandling
- 2010-3 Skrönor och sägner
- 2010-4 Mat
- 2011-1 Textilier
- 2011-2 Textilier och annat
- 2011-3 Jordbruk
- 2011-4 Jakt
- 2012-1 Musik
- 2012-2 Byggnadsvård och byggnadstradition
- 2012-3 Litteratur
- 2012-4 Utan tema

Avs. Medelpads & Ångermanlands Hembygdsförbund
Åstön 765, 860 35 Söråker

B
Föreningsbrev

Forntida stränder – Muinaiset rannat

1 december 2012 – 27 oktober 2013

Invigning lördag 1 december kl. 14.00

Fri entré www.murberget.se
Härnösand. Öppet tis-sön 11-16
Butik & kafé, tfn 0611- 886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland